

Ks. prof. dr hab. Zygfryd Glaeser
Uniwersytet Opolski
Wydział Teologiczny

RECENZJA ROZPRAWY DOKTORSKIEJ

mgr.-lic. Krzysztofa Dominika ZIĘBY
pt. *Recepcja Dekretu o ekumenizmie „Unitatis Redintegratio” w diecezji bielsko-żywieckiej
w latach 1992-2013*

Katowice 2019, ss. 223 (wydruk komputerowy),
napisanej na Wydziale Teologicznym Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach
pod kierunkiem ks. prof. dr. hab. Józefa Budniaka

W 2019 r. mija pięćdziesiąta piąta rocznica od podpisania przez papieża Pawła VI soborowego Dekretu o ekumenizmie *Unitatis redintegratio*, jednego z najbardziej przełomowych dokumentów Soboru Watykańskiego II. Dziś nie tylko zadajemy sobie pytania o teologiczną, kościelno-pastoralną oraz ekumeniczną wartość tegoż dokumentu, ale przede wszystkim konsumujemy jego owoce. 55 lat po uroczystej promulgacji Dekretu o ekumenizmie śmiało możemy go nazywać dokumentem ekumenicznego przełomu. Dotyczy to przede wszystkim zmiany w myśleniu Kościoła o samym sobie. Wśród licznych dyskusji soborowych często powracało pytanie stawiane przez Ojców Soboru: „Kościele, co mówisz sam o sobie”? I nie było wątpliwości co do tego, że chodziło m.in. o problem rozdarcia Kościoła i o pilną potrzebę odkrywania i poszukiwania dróg do urzeczywistnienia jego pełnej widzialnej jedności.

Sobór Watykański II bez wątpienia zapoczątkował w świadomości katolickiej wielki, nieodwracalny proces przemian, dzięki któremu ekumenizm stał się jednym z zasadniczych elementów myślenia o Kościele. Wytyczył szereg zasad dla wprowadzenia ekumenii w życie we wszystkich wymiarach chrześcijańskiej egzystencji. Uświadomił chrześcijanom głęboką prawdę o tym, że „o odnowienie jedności troszczyć ma się cały Kościół, zarówno wierni jak i ich pasterze, każdy, wedle własnych sił, czy to w codziennym życiu chrześcijańskim, czy też w badaniach teologicznych i historycznych” (DE, nr 5). Sobór otworzył się na chrześcijańską wrażliwość tych, którzy nie przynależą do Kościoła rzymskokatolickiego. Odkrył w nich na nowo siostry i braci w jednej wierze i w jednym Panu. Decydując się na ogłoszenie osobnego dokumentu o ekumenizmie, podjął epokowe wręcz kroki, ważne zarówno dla Kościoła powszechnego, jak i dla Kościołów lokalnych. Stąd nie ma przesady w tym, że po latach, dekret *Unitatis redintegratio* określa się mianem *Magna Charta* ekumenizmu. Nie przestaje

on bowiem z coraz większą skutecznością oddziaływać na kształtowanie nowych, bardziej siostrzanych i braterskich niż dotąd relacji wśród chrześcijan. Dzięki nowej wizji Kościoła jaką proponuje Dekret o ekumenizmie, nastąpił epokowy przełom w stosunkach Kościoła rzymskokatolickiego z innymi Kościołami i Wspólnotami chrześcijańskimi. Szeroki nurt przemian dotknął również instytucje kościelne i naukowo-badawcze.

Niezwykle trafnie skonstatował soborową spuściznę ekumeniczną św. Jan Paweł II w encyklice *Ut unum sint*: „Od czasu II Soboru Watykańskiego Kościół katolicki wszedł nieodwołalnie na drogę ekumenicznych poszukiwań, wsłuchując się w głos Ducha Pańskiego, który uczy go uważnie odczytywać znaki czasu” (UUS, nr 3). Nawiązując do Dekretu o ekumenizmie (zob. DE, nr 4), Jan Paweł II raz jeszcze stwierdza, że „Sobór Watykański II wyraża decyzję Kościoła katolickiego, by tenże rozeznając znaki czasu pilnie uczestniczył w ekumenicznym dziele” (UUS, nr 8), określając go mianem „imperatywu chrześcijańskiego sumienia oświeconego wiarą i kierowanego miłością” (UUS, nr 8). Ekumenizm stał się więc drogą Kościoła na kolejne tysiąclecie.

Skoro Sobór Watykański II zaliczył ekumenizm do priorytetowych zadań jakie stoją przed Kościołem rzymskokatolickim i innymi Kościołami i chrześcijańskimi Wspólnotami u progu XXI w., należy stawiać pytania o realizację tamtych zamierzeń w kontekstach lokalnych. Dobrze się więc stało, że mgr Krzysztof Dominik Zięba podjął się realizacji badawczego projektu zatytułowanego *Recepcja Dekretu o ekumenizmie „Unitatis Redintegratio” w diecezji bielsko-żywieckiej w latach 1992-2013*. Jego głównym zamierzeniem jest próba odpowiedzi na pytanie o recepcję założeń Dekretu o ekumenizmie w nowo powstałej w 1992 r. diecezji bielsko-żywieckiej. Podjęty przez Doktoranta projekt w wydatny sposób uzupełnia lukę w badaniach dotyczących realizacji soborowych założeń ekumenicznych w opisywanej diecezji.

1. Problematyka, metoda oraz struktura rozprawy

Istotnym zadaniem wynikającym z założeń badawczych doktorskiego projektu mgr. Krzysztofa Zięby jest ukazanie poszczególnych elementów i obszarów recepcji Dekretu o ekumenizmie *Unitatis redintegratio* Soboru Watykańskiego II w diecezji bielsko-żywieckiej w latach 1992-2013. Cezura czasowa ściśle określona w temacie rozprawy obejmuje okres 21 lat i wiąże się z pasterskim posługiwaniem pierwszego ordynariusza diecezji bielsko-żywieckiej biskupa Tadeusza Rakoczego (zob. s. 6).

W realizacji rozprawy doktorskiej jej Autor posłużył się kilkoma metodami badawczymi. Wymienił następujące: historyczną, ekumeniczną, analityczno-opisową (s. 6), hermeneutyczną (s. 8) oraz metodę „udowadniania przykładami” (s. 8), podkreślając, że ta ostatnia jest „jedną z najstarszych metod służących między innymi tworzeniu refleksji etycznej, koncentrującej się wokół problemu oceny wartości ludzkich uczynków” (s. 8).

Recenzowana rozprawa doktorska została podzielona na pięć zasadniczych rozdziałów (s. 45-196) poprzedzonych stroną tytułową (s. 1), „Spisem treści” (s. 2-3), „Wykazem skrótów” (s. 4-5), „Wstępem” (s. 6-11) oraz rozdziałem wprowadzającym („Prolegomena”, s. 12-44). „Zakończenie” (s. 197-202) stanowi formę syntetycznego podsumowania omawianego projektu doktorskiego. Ostatnimi jego elementami są: „Bibliografia” (s. 203-221) oraz prezentacja tematu rozprawy, słowa kluczowe i streszczenie w języku polskim (s. 222) oraz w języku angielskim (s. 223).

W rozdziale I, zatytułowanym *Ekumeniczny charakter diecezji bielsko-żywieckiej* (s. 45-96), Autor rozprawy starał się pokazać kontekst geograficzny oraz historyczno-kościelny diecezji bielsko-żywieckiej. Obszarowo przynależą do niej tereny wyodrębnione z archidiecezji krakowskiej (zob. rozdz. I, p. 1, s. 51-58) i z diecezji katowickiej (zob. rozdz. I, p. 2, s. 59-80). Oznacza to szeroko pojętą różnorodność: kulturową, osobową i kościelną (zob. rozdz. I, p. 3, s. 80-96), którą należało odpowiednio ukierunkować, aby przynosiła dobre owoce w relacjach międzyludzkich i ekumenicznych.

Kluczową część rozprawy stanowią rozdziały II-V (s. 97-196). Autor starał się w nich ukazać istotne płaszczyzny recepcji soborowych postanowień ekumenicznych zawartych w Dekrecie o ekumenizmie. Wyróżnił tu: ekumenizm duchowy (zob. rozdz. II, s. 97-112), wizyty i spotkania ekumeniczne (zob. rozdz. III, s. 113-150), ekumenizm doktrynalny (zob. rozdz. IV, s. 151-177) oraz ekumenizm praktycznego działania (zob. rozdz. V, s. 178-196).

W rozdziale III rozprawy Krzysztof Zięba opisał szereg ważnych ekumenicznych inicjatyw o charakterze duchowym, takich jak: Tydzień Powszechnej Modlitwy o Jedność Chrześcijan (zob. rozdz. II, p. 1, s. 97-106), rekolekcje ekumeniczne (zob. rozdz. II, p. 2, s. 106-110) oraz stałe nabożeństwa ekumeniczne (zob. rozdz. II, p. 3, s. 110-112). Wśród najistotniejszych wizyt i spotkań ekumenicznych przywołał wizyty Jana Pawła II w Oświęcimiu i Skoczowie (zob. rozdz. III, p. 2, s. 121-142), wizytę Benedykta XVI w Auschwitz-Birkenau (zob. rozdz. III, p. 3, s. 142-150), jak również szereg wizyt i spotkań pierwszego Biskupa Bielsko-Żywieckiego Tadeusza Rakoczego (zob. rozdz. III, p. 1, s. 113-121).

Do istotnych elementów charakteryzujących ekumenizm doktrynalny diecezji bielsko-żywieckiej (zob. rozdz. IV, s. 151-177) w omawianym okresie Autor rozprawy zaliczył szereg

wydarzeń naukowo-ekumenicznych, które miały miejsce w ramach wyższych uczelni działających na terenie diecezji (zob. rozdz. IV, p. 1, s. 151-156), Międzynarodowy Kongres Ekumeniczny, który odbył się w Cieszyńsku w sierpniu 1995 r. (zob. rozdz. IV, p. 2, s. 156-167) oraz inne wydarzenia ekumeniczno-duszpasterskie (zob. rozdz. IV, p. 3, s. 167-177).

Wśród wydarzeń o charakterze praktyczno-ekumenicznym (zob. rozdz. V, s. 178-196) Autor pracy zaprezentował te, które są najbardziej znaczące w dziejach diecezji bielsko-żywieckiej. Dotyczą one różnych obszarów życia kościelnego i społecznego, m.in. działalności charytatywnej (zob. rozdz. V, p. 1, s. 178-185), ekumenicznego użyczania kościołów i kaplic cmentarnych (zob. rozdz. V, p. 2, s. 186-189) oraz ekumenicznych inicjatyw społeczno-kulturalnych (zob. rozdz. V, p. 3, s. 189-196).

W „Zakończeniu” rozprawy (s. 197-202) mgr Krzysztof Zięba podjął próbę syntetycznego podsumowania przedstawionych w pracy wątków, przypomniał konkluzje zamieszczone w kolejnych rozdziałach i starał się udzielić ostatecznych odpowiedzi na pytania sformułowane we „Wstępie”, a określające właściwy problem pracy.

Rozprawę zamyka „Bibliografia” (s. 203-221) oraz prezentacja tematu rozprawy, słowa kluczowe i streszczenie pracy w języku polskim (s. 222) oraz w języku angielskim (s. 223).

2. Ocena formalna

Oceniana rozprawa doktorska stanowi ważne studium dotyczące recepcji ekumenicznych założeń i postanowień soborowego Dekretu o ekumenizmie *Unitatis redintegratio* w diecezji bielsko-żywieckiej. Choć historia diecezji, jako jednostki administracyjnej Kościoła rzymskokatolickiego nie jest długa, diecezja ta ma bardzo bogate doświadczenia ekumeniczne ze względu na różnorodną przynależność kościelną mieszkańców zarówno Śląska Cieszyńskiego, jak również Żywiecczyzny.

O formalnej wartości recenzowanej rozprawy decyduje kilka czynników. Pierwszy z nich wynika z faktu, że mamy tu do czynienia z nowatorskim ujęciem problemu, do tej pory opracowanym tylko w formie przyczynkowej. Wśród najcenniejszych opracowań zauważyć należy zwłaszcza te, które wyszły spod pióra Promotora niniejszej rozprawy ks. prof. dr. hab. Józefa Budniaka. Dziś, w dobie kiedy to Jan Paweł II przypominał wszystkim chrześcijanom, że „ekumenizm jest imperatywem chrześcijańskiego sumienia oświeconego wiarą i kierowanego miłością” (US 8), a z drugiej strony obserwuje się daleko idący „zastój ekumeniczny”, trzeba nam szczególnie eksponować postaci i dzieła, które w przeszłości dynamizowały ekumeniczne dzieło Kościoła, by odkrywać istotę owego dynamizmu i

mobilizować chrześcijan, zarówno duchownych jak i świeckich do tego, by na nowo zechcieli podejmować trud wynikający z wezwania Chrystusa „aby byli jedno” (J 17,21). Bez wątpienia pierwszy biskup diecezji bielsko-żywieckiej Tadeusz Rakoczy należy do tych pasterzy Kościoła, którzy z całą otwartością realizowali i realizują ekumeniczną posługę Kościoła.

Przy ocenie rozprawy, na uwagę zasługuje jej szeroka baza bibliograficzna. Wykaz bibliograficzny liczy dziewiętnaście stron (s. 203-221). Autorowi rozprawy udało się zebrać i przeanalizować wiele tekstów i wypowiedzi archiwalnych, o których się dziś mało pamięta, a dokumentujących ważne kroki na drodze kształtowania ekumenicznych relacji w opisywanym obszarze geograficzno-kościelnym. W tym miejscu muszę jednak Doktorantowi postawić pytanie o charakterze formalnym: Według jakiego kryterium porządkował on układ poszczególnych dzieł tego samego autora zamieszczonych w „Bibliografii”? Nie jest to zapewne kryterium chronologiczne (zob. np. s. 203 i nn.).

Kolejna kwestia, którą jestem zobowiązany poruszyć jako recenzent omawianej rozprawy wiąże się z oceną jej struktury. Przyznać muszę, że na początku mocowałem się intelektualnie z pytaniem o przydatność i zasadność części wprowadzającej do rozprawy, którą jej Autor określił jako „Prolegomena” (s. 12-44). Treści w niej przedstawione czasem znacznie odbiegają od problemu zakreślonego w temacie rozprawy. Pewnym usprawiedliwieniem jest tu założenie Autora rozprawy poczynione w jej „Wstępie”, że „wywód, który będzie prowadził w rozprawie, ujmuje problematykę recepcji Dekretu o ekumenizmie w diecezji bielsko-żywieckiej w szerokim kontekście historycznym, związanym nie tylko z genezą (...) diecezji, z jej strukturą duszpasterską i organizacyjną, ale i z historią jej patronów – świętych i męczenników. Ich życie stanowi przykład literatury hagiograficznej, która egzemplifikuje czyny objaśniające istotę ekumenii – działania ponad podziałami religijnymi w imię dobra, prawdy i pojednania. Historia XX wieku każe zmierzyć się z jeszcze jednym ważnym dla tej problematyki wydarzeniem – II wojną światową” (s. 7). Przytoczone założenie plasuje ocenianą rozprawę pośród prac z zakresu historii ekumenii i to w jakimś sensie uzasadnia dość obszerne historyczne wprowadzenia, które pojawiają się nie tylko jako „Prolegomena”, ale i w każdej niemal kwestii poruszanej przez Autora rozprawy. Zastanawiam się więc nad tym, czy wcześniej wspomniane założenie badawcze nie stanowi swego rodzaju „wytrycha” dla zbyt szczegółowego historycznego wprowadzania i opisywania zdarzeń, kosztem zgłębiania podjętego problemu badawczego, a więc recepcji postanowień Dekretu o ekumenizmie na terenie diecezji bielsko-żywieckiej za czasów posługiwania biskupa Tadeusza Rakoczego.

Co do innych elementów struktury recenzowanej rozprawy, uznaję je za zasadne, choć proponuję kilka formalnych uściśleń. Dotyczy to np. tytułu p. 1 w rozdz. III, który brzmi: „Działalność ekumeniczna biskupa Tadeusza Rakoczego”. Sformułowanie to uznaję za zbyt szerokie. Wszakże tytuł rozdz. III sygnalizuje opis wizyt i spotkań ekumenicznych, a nie całą ekumeniczną działalność Biskupa Bielsko-Żywieckiego.

Wartość pracy od strony formalnej podnosi dobry jakościowo jej wydruk komputerowy. Niestety, Autorowi nie udało się jednak wyeliminować błędów literowych i interpunkcyjnych i stylistycznych. Dotyczy to zarówno zasadniczego tekstu rozprawy, jak i zapisów bibliograficznych.

3. Ocena merytoryczna

Mgr-lic. Krzysztof Zięba podjął się ważnego zadania, jakim jest naukowe zgłębienie oraz ocena stanu recepcji ekumenicznych założeń i wskazań Soboru Watykańskiego II, zawartych w dekrecie *Unitatis redintegratio*. Założony przez niego obszar badawczy dotyczy terytorialnie diecezji bielsko-żywieckiej, a czasowo określony został na lata 1992-2013. Wpisuje się więc w okres biskupiego posługiwania pierwszego Biskupa Bielsko-Żywieckiego Tadeusza Rakoczego. Diecezja o której mowa powstała na skutek reformy struktur administracji kościelnej w Polsce w 1992 r. Pod względem wyznaniowym stanowi terytorium bardzo zróżnicowane, gdzie dominującymi są Kościół rzymskokatolicki i Kościół ewangelicko-augsburski. Oprócz nich zarejestrowanych jest na tamtym terenie ponad dwadzieścia innych Wspólnot chrześcijańskich. Potrzeba więc szczególnej wrażliwości ekumenicznej po stronie pasterzy Kościołów i Wspólnot, aby budować dobre relacje międzyludzkie i międzykościelne.

Rozprawa doktorska autorstwa mgra Krzysztofa Zięby wpisuje się w nurt dość rozległego i skomplikowanego procesu badawczego ukazującego rozwój ruchu ekumenicznego w poszczególnych Kościołach lokalnych na przełomie II i III tysiąclecia. Diecezja bielsko-żywiecka, ze względu na swoją strukturę wyznaniową, zajmuje szczególne miejsce w Kościele polskim pod względem kształtowania siostrzano-braterskich relacji ekumenicznych. Niemalą zasługę w tym względzie ma tu jej pierwszy biskup Tadeusz Rakoczy. Należy więc z uznaniem przyjąć naukowe opracowanie tematyczne autorstwa mgr. Krzysztofa Zięby, w którym Autor podjął badania nad stanem recepcji ekumenicznego przesłania Soboru Watykańskiego II na terenie diecezji bielsko-żywieckiej. Gratuluję więc Autorowi rozprawy, a zwłaszcza jego Promotorowi, za podjęcie tegoż ważnego i jakże aktualnego problemu

badawczego. Autor rozprawy nie miał łatwego zadania. Choć założony przez niego czasokres prowadzonych badań to zaledwie dwadzieścia jeden lat, należało tu uwzględnić wiele wątków zarówno kościelno-historycznych, jak i kulturowych związanych z wyznaczonym obszarem badawczym.

Każde ludzkie dzieło naznaczone jest jednak pewnymi niedoskonałościami. Takie zauważam także w recenzowanym opracowaniu. Zwrócę uwagę na kilka kwestii merytorycznych o ustosunkowanie do których proszę Autora rozprawy:

1. W pierwszym akapicie „Wstępu” czytamy w odniesieniu do Dekretu o ekumenizmie, że „dokument ten doczekał się uzupełnienia w *Dyrektorium w sprawie realizacji zasad i norm dotyczących ekumenizmu* (1993), encyklikach papieży: Pawła VI *Ecclesiam suam* (1964) i Jana Pawła II *Redemptor hominis* (1978) oraz *Ut unum sint* (1995), stając się podstawą rozwoju nowoczesnej myśli ekumenicznej i przyczyniając się do jej asymilacji w obrębie społeczności lokalnych zróżnicowanych wyznaniowo” (s. 6).

Przede wszystkim nie mogę zgodzić się ze stwierdzeniem, że dokumenty wymienione przez Autora rozprawy stanowią jakkolwiek formę „uzupełnienia” Dekretu o ekumenizmie. Chodzi raczej o konkretyzowanie i wprowadzanie w życie zaleceń zawartych w dekrete *Unitatis redintegratio*. Ciekawi mnie również to, dlaczego w tym miejscu i w przedstawionym kontekście Autor rozprawy wymienia np. encyklikę Jana Pawła II *Redemptor hominis*. Owszem, jest ona pierwszą i zarazem programową encykliką Jana Pawła II. Pod wieloma względami jest to dokument bardzo ważny. Jego pierwszorzędnym założeniem nie jest jednak promowanie ekumenii. Zaledwie jeden punkt (zob. p. 6) został poświęcony w *Redemptor hominis* sprawie ekumenizmu, a słowo ekumenizm w różnej formie użyte jest w nim zaledwie pięć razy. Skąd więc u Autora rozprawy zrodził się pomysł, aby uplasować ten dokument wśród innych o ściśle ekumenicznym charakterze?

2. Autor rozprawy, powołując się na Konstytucję dogmatyczną o Kościele *Lumen gentium*, wyciągnął właściwy wniosek co do nauczania z niej płynącego o ścisłym związku Kościoła partykularnego z osobą stojącego na jego czele biskupa, który pozostaje zawsze w ścisłej jedności z Kolegium Biskupów i z Biskupem Rzymu (zob. s. 20). Autor rozprawy pisze dalej: „W myśl przedstawionych założeń, wraz ze święceniami, biskup jako zastępca i legat Chrystusa, przyjmuje potrójną funkcję pasterską: udzielanie święceń kapłańskich, nauczanie i jurysdykcję (KK 27)”. W pełni należy się zgodzić z drugą częścią przytoczonej wypowiedzi. Pierwsza jednak domaga się właściwej interpretacji. Autor rozprawy przejął, bez należytego zgłębienia polskie, mało precyzyjne (czy wręcz niewłaściwe) tłumaczenie fragmentu punktu 27 *Lumen gentium*, traktujące o tym, jakoby biskup był „zastępcą” Chrystusa na ziemi (zob.

tekst łaciński: „Episcopi Ecclesias particulares sibi commissas ut vicarii et legati Christi regunt...”). Należy o tym pamiętać, że mamy tu do czynienia z językiem dawnym, w tym wypadku nawiązującym do tzw. tradycyjno-scholastycznych wyobrażeń dotyczących roli biskupa w Kościele. Chrystus nie potrzebuje „zastępców”, ani „legatów”. Przecież przyobiecał, że pozostanie z nami „aż do skończenia świata” (Mt 20, 28b). To On jest Głową Kościoła i jako taki jest w nim realnie obecny na różne sposoby, a zwłaszcza pod eucharystycznymi Postaciami. Podejmując ekumeniczną refleksję eklezjologiczną, należy o tym pamiętać. Jakiegokolwiek zapędy w kierunku sakralizacji urzędu w Kościele wydają się tu być zupełnie niepotrzebne.

4. Wniosek końcowy

Pozytywna ocena recenzowanej rozprawy doktorskiej autorstwa mgr. Krzysztofa Zięby upoważnia mnie do stwierdzenia, że pomimo pewnych formalnych niedociągnięć i merytorycznych wątpliwości, spełnia ona wszystkie wymogi stawiane w Polsce tego typu pracom (zob. Ustawa z dnia 14 marca 2003 r. o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki: Dz.U. z 2003 r. nr 65, poz. 595; z 2005 r. nr 164, poz. 1365 oraz Rozporządzenie Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z dnia 26 września 2016 r. w sprawie szczegółowego trybu i warunków przeprowadzania czynności w przewodzie doktorskim, w postępowaniu habilitacyjnym oraz w postępowaniu o nadanie tytułu profesora: Dz.U. z 2016 r., poz. 1586). Mamy tu do czynienia z oryginalnym studium. Świadczy ono o teologicznej dojrzałości i dobrym warsztacie naukowym jego Autora. W związku z powyższym wnoszę o dopuszczenie mgr. Krzysztofa Ziębę do dalszych etapów przewodu doktorskiego.

ks. prof. zw. dr hab. Zygfryd Glaeser

dyrektor Instytutu Ekumenizmu i Badań nad Integracją WT UO

Opole, dnia 23 lipca 2019 r.